

”Mitä me niillä tiedemiehillä sitten teemme?”

– Yhteiskuntatieteellisen tiedon käyttö eduskunnassa

Timo Turja

Tutkijoiden ja poliitikkojen välillä on syytä säilyä tietty jännite: tutkijat tavoittelevat totuutta ja muodostavat teorioita, poliitikot tekevät yhteiskunnallisia päätöksiä ja toimivat käytännössä. Jos yhteiskuntatiede kuitenkin etäänny liian kauas käytännöstä, myös sen teoria kärsii. Klassiset yhteiskuntateoreettiset tutkimukset ovat lähes aina syntyneet vastauksena yhteiskunnan käytännön ongelmiin.

Mikä merkitys tieteellisellä tiedolla on poliittisessa päätöksenteossa? Tämä kysymys on jatkuvasti ajankohtainen. Vuonna 1931 kansanedustajat ottivat kantaa siihen käsitellessään hallituksen esitystä kieltolain muuttamisesta ja mietojen mallasuomien tehdasmaisen valmistuksen ja myynnin sallimisesta. Esityksen mukaan elinkeinoilmoituksen tehneillä henkilöillä tuli olla oikeus valmistaa tehdasmaisesti mietoa mallasuomaa, jonka alkoholipitoisuus voi enintään olla 2,25 painoprosenttia.

Esitys herätti paljon kiivasta keskustelua, johon osallistuivat niin kieltolain kannattajat kuin sen vastustajatkin. Keskustelun keskeisin kiista oli, onko alkoholipitoisuudeltaan 2,25 prosenttinen mallasuoma päihdyttävää vai ei. Valiokuntakäsittelyn aikana edustajat kuuntelivat useiden professoreiden ja muiden tutkijoiden lausuntoja asiasta, mutta ne eivät olleet yksimielisiä. Tieteellisten asiantuntijoiden näkemykset erosivat toisistaan niin paljon, että osa edustajista päätti lopulta luottaa vain omiin kokemuksiinsa – tai muistoihinsa, jotka olivat syntyneet vahvan oluen nauttimisesta ennen kieltolakia. Edustaja Väinö Kivisalo totesikin, että ”tämä oma kokemus merkitsee minulle enemmän kuin kenenkään tiedemiehen päinvastaiset vakuuttelut.” [1]

Kun keskustelu oli kiivaimmillaan, raittiusmiehenä tunnettu edustaja Bror Hannes Päivänsalo pyysi puheenvuoroa ja toi esille oman näkemyksensä tieteellisten asiantuntijoiden merkityksestä päätöksenteossa.

”Me kunnioitamme tiedettä, mutta meidän täytyy muistaa, ettemme kuitenkaan aina saa ’jurae in verba magistri’. Sillä jos aina seuraamme tiedemiehiä ja olisimme seuranneet, niin junasakaan ei voisi matkustaa. Sillä kun ensimmäistä junaa suunniteltiin, pyydettiin Ranskan akatemian lausunto ja tiedemiehet pitivät mahdottomana, että juna kestäisi sitä ilman vastusta, mistä on kysymys. Tiedemiehet erehtyivät silloin ja ovat erehtyneet vieläkin. Sen tähden meidän on muistettava, että jos joku tiedemies sanoo, että olut ei juovuta, niin tulee toinen tiedemies, joka sanoo, että juovuttaa. Jos yksi tiedemies tutkii siellä, niin toinen tutkii täällä, ja huomenna tulokset saatetaan kumota.” [2]

Kun Päivänsalo oli pitänyt puheensa, edustaja Jaakko Keto huusi hänen peräänsä: ”mitä me niillä tiedemiehillä sitten teemme?”

Kansanedustaja – kansan edustaja vai tieteellinen asiantuntija?

Tässä artikkelissani yritän vastata edustaja Kedon esittämään kysymykseen, joka 72 vuotta sitten jäi vailla vastausta.

Tarkastelen kysymystä nimenomaan yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon näkökulmasta. Esittelen eräitä historiallisia esimerkkejä tieteellisen tiedon hyödyntämisestä eduskunnassa ja samalla pohdin, millaista yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon tulisi tänä päivänä olla, jotta sitä voitaisiin hyödyntää aikaisempaa paremmin päätöksenteossa.

Kun pohditaan tieteen ja politiikan suhdetta eduskunnassa, on syytä aluksi kiinnittää huomiota kansanedustajan asemaan. Suomen nykyinen perustuslaki ja sitä edeltänyt valtiopäiväjärjestys takaavat kansanedustajalle riippumattoman, itsenäisen aseman. Kansanedustaja on velvollinen toimiessaan noudattamaan oikeutta ja

totuutta, eivätkä häntä sido muut määräykset (29 S).

Kansanedustajat ovat käsittäneet perustuslain takaaman riippumattomuuden riippumattomuudeksi myöskin asiantuntijavallasta. Kuunneltuaan omantuntonsa ääntä kansanedustaja voi tehdä päätöksen, vaikka se olisi ristiriidassa asiantuntijoiden näkemysten kanssa. ”Kansanedustaja on velvollinen antamaan asiantuntijan esittämälle mielipiteelle kaiken huomion ja tunnustuksen,” eduskunnan ensimmäinen varapuhemies ja pitkäaikainen kansanedustaja Viljami Kalliokoski on sanonut, ”mutta hän on velvollinen myöskin oman käsityksensä mukaan harkitsemaan asiaa, vaikka se saattaa tuntua röyhkeältä silloin kun edustaja ei ole varsinainen asiantuntija. Jos edustajan oma käsitys sanoo, että asiantuntijan esittämän käsityksen mukaisesti asia ratkaisemalla ei päästä parhaaseen mahdolliseen tulokseen, on käsittääkseni edustaja velvollinen pyrkimään ratkaisuun toista tietä kuin asiantuntijat ovat asialle viitoittaneet.” [3]

Kansanedustajat voivat itsenäisesti myös arvioida, kuinka paljon he käyttävät tutkijoiden tuottamaa tieteellistä tietoa. Tieteellisen tiedon arvostusta voidaan kuitenkin pitää eduskunnassa korkeana. Suomen poliittisessa historiassa ei ole kovin monta kansanedustajaa, jotka olisivat suhtautuneet tyystin torjuvasti tutkimustiedon hyödyntämiseen. Kansanedustajien koulutustaustan lisäksi tieteelliseen tiedon arvostukseen on vaikuttanut myös yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne. Esimerkiksi kansalaissodan alla tietty kansanedustajat kertoivat luottavansa enemmän kansan ”ääneen” kuin tieteellistä eliittiä edustavien asiantuntijoiden lausuntoihin.

Erityisesti yksikamarisen eduskunnan ensimmäisinä vuosikymmeninä kansanedustajista monet olivat taustaltaan aikansa huomattavimpia tieteentekijöitä. Heidän esimerkkinsä mukaisesti eduskuntaan juurtui keskustelukulttuuri, jossa politiikasta puhuttiin usein aivan kuin tieteellisestä ongelmasta. Tosiasioiden objektiivinen tarkasteleminen, tieteellisen tutkimustiedon tunteminen, tutkimuskirjallisuuden lähdekriittinen arviointi ja muut positivistisen tieteen ihanteet tulivat voimakkaasti esille näiden edustajien puheenvuoroista. Tieteellisesti suuntautuneet kansanedustajat saattoivat historian professori Väinö Voionmaan tavoin arvostella muita edustajia siitä, että nämä pitivät puheenvuoroja ”vapaalta kädeltä”, tutustumatta lähdekirjallisuuteen ja tiedemiesten näkemyksiin ja teorioihin. [4]

Teorian ja käytännön miehiä ja naisia

Eräs eduskuntatyön pysyvistä jännitteistä onkin ollut se perustavanlaatuisen ero, jonka edustaja Robert Kojonen määritteli jo vuonna 1921 ”teorian ja käytännön miesten” väliseksi eroksi. [5]

Teoriaan tukeutuvat kansanedustajat korostavat tieteellisen asiantuntemuksen merkitystä. He näkevät yhteiskunnan abstraktiona ja ovat kiinnostuneita kehittämään sen rakenteita tulevaisuutta varten. Käytännöllisesti asennoituvat kansanedustajat puolestaan kiinnittävät huomionsa yksittäisten ihmisten kokemuksiin, ja he ovat kiinnostuneempia ratkaisemaan nykyhetken yhteiskunnallisia ongelmia. He eivät vetoa tieteelliseen ajattelutapaan vaan pikemminkin kansan arkiajatteluun. Puhuessaan he viittaavat enemmän erilaisiin kansanviisauksiin tai sanalaskuihin kuin tieteellisiin tutkimuksiin.

Vaikka tämä ero ei tietenkään ole selkeä, monet kansanedustajista ovat sen kokeneet. Teoreettisen ja käytännöllisen poliittisen ajattelutavan ero tuli esimerkiksi hyvin esille, kun alkoholi- ja sosiaalipoliittikan asiantuntija Pekka Kuusi aloitti eduskuntatyönsä vuonna 1966. Tohtori Kuusi joutui huomaamaan, että eduskunnassa erityisesti yhteiskunta- ja oikeustieteellistä tietoa arvioidaan aina myös käytännöllisen arkiajattelun kannalta – toisin kuin tiedeyhteisössä.

Luonnon- tai lääketieteellistä asiantuntemusta edellyttävään eduskuntakeskusteluun osallistuvat usein vain alan koulutuksen saaneet kansanedustajat. Oikeudellisista ja yhteiskunnallisista asioista sen sijaan jokainen kansanedustaja voi puhua jo omien arkikokemustensa perusteella. Eräs ”käytännöllisesti asioita seurannut” kansanedustaja asettikin Kuusen väitöskirjan teoreettisen johtopäätöksen uudesta alkoholipoliitikasta kyseenalaiseksi, koska oli matkallaan kotiseudullaan kokenut aivan jotakin muuta kuin kirjan kuvaaman tilanteen. ”Olin palaamassa kotiin päin, ja matkalla tien varrella näimme emännän viittoivan autoa pysähtymään. Näimme emännän pettymyksen, kun autossa oli vain kaksi naista. Kuitenkin hän hätäntyneenä pyysi, että soittaisimme poliisille, koska poika tuli humalassa kotiin ja raivoaa. Tämä nyt on sitä uutta alkoholipoliitikkaa!” [6]

Kuinka kansanedustaja saa oikeata tietoa?

Vuonna 1921 edustaja Kojonen esitti eduskunnan istuntosalissa tärkeän kysymyksen. Kuinka kansanedustaja saa oikeata tietoa? Hänen vastauk-

sensa oli yksinkertainen: ”täytyy turvautua kaikkein suurinta auktoriteettia omaaviin ihmisiin ja heidän sanoihinsa.” [7]

Eduskuntakeskustelut ovat usein muuttuneet akateemiseksi kiistoiksi siitä, kellä tiedemiehellä on eniten tieteellistä auktoriteettia käsiteltävänä olevasta asiasta. Eduskunnan istuntopöytäkirjat kertovatkin eri tutkijoiden yhteiskunnallisesta vallasta ja asemasta enemmän kuin tieteen sitaatti-indeksit. Suomalaisista tutkijoista eniten yhteiskunnallista valtaa on valtiosääntöjuristeilla, sillä heidän tutkimuksensa vaikuttavat voimakkaammin eduskunnassa käytävään keskusteluun ja tehtyihin päätöksiin.

Eräiden tiedonsosiologioiden mielestä tutkimustieto on poliitikoille kuitenkin ainoastaan legitimaatiokeino, johon vedotaan omien poliittisten näkemysten puolustamiseksi. On sanottu, että poliitikot käyttävät tieteellistä tietoa vain, jos se tukee omien poliittisten tavoitteiden saavuttamista. Jos tieteellinen tieto on ristiriidassa poliittisten tavoitteiden kanssa, sitä ei käytetä tai sen merkitys voidaan kieltää esimerkiksi vetoamalla toisenlaisia tutkimustuloksia saaneisiin tutkijoihin.

On myös huomautettu, että poliittiset päätökset harvoin perustuvat tieteelliseen tietoon. Esimerkiksi Euroopan Komission raportissa *Science and Governance* (2000) on raportoitu eurooppalaisten parlamenttien päätöksiä, jotka on tehty erilaisten painostusryhmien vaikutuksesta vastoin vakiintunutta tieteellistä tietoa.

Tieteellinen tieto onkin aina vain osa poliittiseen päätöksentekoon vaikuttavista asioista. Kansanedustajat käyttävät tietoa konstruktiiivisesti: he arvioivat tieteellistä tietoa aina aikaisempaa ja muista lähteistä saatua tietoa vasten. Kansanedustajat etsivät oikeata tietoa myös muilta kuin tieteellisiltä auktoriteeteilta, kuten esimerkiksi omista ja muiden ihmisten kokemuksista, tiedotusvälineistä, kollegoilta ja muilta asiantuntijoilta.

Tieteellisellä tiedolla on kuitenkin enemmän merkitystä päätöksenteossa kuin mitä monet tiedonsosiologit uskovat. Tieteellisen tiedon vaikutusta on vain vaikea arvioida, koska sitä käytetään eri tavoin päätöksenteon eri vaiheissa.

Tiedonsosiologian näkökulmasta parlamentaarisen päätöksenteon voidaan sanoa etenevän viiden vaiheen lävitse [8]:

1) Ensimmäisessä vaiheessa uudet yhteiskunnalliset ilmiöt tulevat julkisen keskustelun kohteeksi. Kansanedustajat voivat eduskuntakeskusteluissa viitata esimerkiksi tiettyihin tieteellisiin tutkimuksiin nostaakseen julki-

suuteen ja muiden edustajien tietoisuuteen uuden yhteiskunnassa vaikuttavan ilmiön. Kansanedustajat nostivat agendalle esimerkiksi globalisaation aiheuttamat yhteiskunnalliset vaikutukset viittaamalla useisiin tutkijoihin, kuten Manuel Castelliin ja Ulrich Beckiin.

- 2) Toisessa vaiheessa yhteiskunnallinen ilmiö politisoituu, kun puolueet määrittelevät omisa elimissään siihen kantansa. Tässä vaiheessa myös puolueita lähellä olevat etujärjestöt ja erilaiset painostusryhmät ottavat kantaa, kuinka esimerkiksi globalisaation kaltaiseen ilmiöön tulee suhtautua. Kansanedustajat joutuvat tällöin sovittelemaan tieteellistä tietoa eri intressiryhmien näkemyksiin.
- 3) Kolmannessa vaiheessa eduskunta muodostaa kantansa ja sopii tietyistä toimenpiteistä ilmiön suhteen. Vaikka eduskunnalla on itsenäinen aloiteoikeus, tavallisesti päätökset perustuvat hallituksen esityksiin, jotka käsitellään asianomaisissa valiokunnissa. Kun valiokunta valmistele eduskunnan kantaa, jäsenet perehtyvät asiantuntijalausuntojen lisäksi usein myös tieteellisiin tutkimuksiin saadakseen lisää tietoa valmisteltavista asioista. ”Valiokunnan jäsenten puheenvuorojen”, talousvaliokunnan edellinen puheenjohtaja Leena Luhtanen on sanonut, ”on perustuttava faktaan: tutkimukseen, selvityksiin ja asiantuntijalausuntoihin.” [9]
- 4) Neljännessä vaiheessa edetään varsinaiseen päätöksentekoon. Tällöin tapahtuu merkittävä muutos: tieteellisen tiedon merkitys vähenee. Päätöksenteon ja äänestyksen hetkellä erilaisten painostus- ja etujärjestöjen sekä omien äänestäjien mielipiteet vaikuttavat kansanedustajiin voimakkaammin kuin tutkijoiden tuottama tieto. Tieteellisen tiedon hyödyntäminen jääkin poliittisessa prosessissa aina vajaan osittaiseksi.
- 5) Viidennessä vaiheessa tehtyjä päätöksiä arvioidaan. Eduskunnassa päätösten arviointia tapahtuu esimerkiksi silloin, kun kansanedustajat toimivat eduskunnan valitsemissa toimielimissä. Esimerkiksi Yleisradion hallintoneuvostossa toimiva kansanedustaja saattaa tarvita yksityiskohtaista tieteellistä tietoa viestinnästä ja viestintäteknologiasta arvioidakseen YLEn toimintaa.

Kansanedustajat voivat käyttää tieteellistä tietoa arvioidessaan myös hallituksen toimintaa. He voivat esimerkiksi viitata tutkijoiden havaintoihin tehdessään kirjallisen tai suullisen kysymyksen.

Miksi tiede ei voi ohjata päätöksentekoa?

Tieteellisellä tiedolla on merkitystä päätöksenteon eri vaiheissa, mutta se ei kuitenkaan tavallisesti ohjaa poliitikkojen ratkaisuja esimerkiksi erilaisissa äänestystilanteissa. Haastattelututkimukset paljastavat, että päätöksenteon hetkellä päättäjät eivät juuri koskaan kykene esittämään yksilöityjä esimerkkejä tieteellisistä tutkimuksista, jotka suoranaisesti olisivat vaikuttaneet joihinkin todellisiin ratkaisuihin. [10]

Päätöksenteon ratkaisuvaiheessa tieteellisen tiedon luotettavuus joutuu aina kyseenalaiseksi – aivan kuten vuonna 1931, jolloin kansanedustajat ennen äänestystä pohtivat, kuinka tarkasti tutkijat voivat tietää, miten 2,25 prosenttinen alkoholi vaikuttaa ihmiseen.

Tieteellisen tiedon luotettavuutta heikentävät monet syyt. Tieteellinen tieto on usein ristiriitaista. Erityisesti yhteiskunta- ja oikeustieteiden hyödyntäminen päätöksenteossa on ongelmallista, koska vain harvoin ne tuottavat kiistattomia tuloksia, joista tiedeyhteisö on edes kohtuullisen yksimielinen. Tieteelliset koulukuntaristiriidat saattavat olla niin suuria, että päätöksentekijät eivät yksinkertaisesti kykene ratkaisemaan, kuinka tutkijoiden erilaisiin tieteellisiin teorioihin tai näkemyksiin tulisi suhtautua. Esimerkiksi edustaja Reinhold Svento tuskastui vuonna 1922, koska valtio-oikeuden tutkijat eivät kyenneet muodostamaan selkeätä tulkintaa kansanvallan luonteesta. ”Tätä kysymystä ei voi ratkaista suurilla auktoriteeteilla, sillä itse tiede ja se laaja kirjallisuus, joka koskee valtio-oikeutta yleensä ja kansanvallan oppia erityisesti, ei ole päässyt luomaan sellaista kumoamatonta teoriaa, jota vastaan ei tehtäisi suurten auktoriteettien taholta hyvin arvokkaita muistutuksia ja vastaväitteitä.” [11]

Tieteellinen tieto politisoituu helposti erityisesti yhteiskunta- ja oikeustieteissä. Tutkijoiden tulkinnat sisältävät aina tiettyjä asenteita ja arvoja, jotka politisoituvat päätöksentekoprosessissa. Arvovapaan yhteiskunnallisen ja oikeudellisen tutkimustiedon tuottaminen on mahdotonta, ja tästä syystä myös monet tutkijat käsittävät tieteen harjoittamisen perimmiltään poliittisena toimintana. Jos tiede ymmärretään politiikkana, sillä ei kuitenkaan ole mitään erityistä auktoriteettiasemaa muiden yhteiskunnallisten näkemysten rinnalla. Päätöksentekijöiden näkökulmasta monet tutkimukset ovatkin enemmän poliittisia kommentteja kuin yhteiskunnan objektiivisia kuvauksia. Erityisesti tämä koskee soveltavaa tutkimusta. Esimerkiksi Palkansaajien tutkimus-

laitoksen, Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen tai Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tutkijoiden tutkimuksia käsitellään poliittisessa keskustelussa usein enemmän poliittisina puheenvuoroina kuin tieteellisinä analyyseina.

Yhteiskuntatieteellinen tieto on epävarmaa, koska yhteiskunnan kehitykseen liittyy aina enustamattomia, kontrolloimattomia ja ainutkertaisia tekijöitä. Kansantaloustiede on yhteiskuntatieteistä lähinnä luonnontiedettä, mutta myös sen alan tutkijoiden on vaikea sanoa mitään varmaa talouden kehityksestä. Kun esimerkiksi Jukka Pekkarisen johtama kansantaloustieteilijöiden professorityöryhmä selvitti talous- ja rahaliiton merkitystä Suomen kansantaloudelle vuonna 1996, se joutui useaan otteeseen tunnustamaan, että ennusteisiin ja johtopäätöksiin sisältyy huomattavaa epävarmuutta ja tulkinnanvaraisuutta. Mitä laajemmasta yhteiskunnallisesta ratkaisusta on kyse, sitä epävarmempaa on siihen liittyvä tieteellinen tieto.

Tieteellinen tieto ei ratkaise arvokonflikteja, joiden hallinnasta poliittisessa päätöksenteossa on aina kysymys. Eduskuntalaitoksen keskeisenä roolina on toimia instituutiona, jossa erilaiset ryhmäintressit kohtaavat toisensa. Poliittinen päätöksentekijä joutuu aina sovittelemaan erilaisia vastakkaisia intressejä ja ottamaan huomioon yhteiskunnan kokonaisedun. Esimerkiksi luonnontieteen tutkimustulosten soveltaminen yhteiskuntaan edellyttää normatiivista harkintaa, jossa asioita joudutaan tarkastelemaan tieteellistä tutkimusta laajemmasta näkökulmasta. ”Emme voi yhteiskunnallisia asioita aina muuttaa vaihtelevien lääketieteen väitöskirjojen mukaan, sillä mielipiteet näkyvät sillä alalla nykyään vaihtelevan,” Väinö Voionmaa sanoi vuonna 1931. ”Lääketieteelliset tutkimukset ovat huomioonotettavia seikkoja, mutta yhteiskunnallisissa asioissa ne eivät mitenkään ole ratkaisevia, sillä yhteiskunnan kokemuksen, yhteiskunnan oman edun ja yhteiskunnan tarpeen täytyy olla ratkaisevia.” [12]

Mitä niillä yhteiskuntatieteilijöillä sitten tehdään?

Yhteiskuntatiede ei ohjaa poliittisia ratkaisuja, mutta se ei kuitenkaan ole merkityksetöntä. Osmo Lampinen on erottanut yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon instrumentaalisen ja käsitteellisen hyödyntämisen [13]. Päätöksentekijät voivat käyttää yhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa instrumentaalisesti tietyn ennalta rajatun

yhteiskunnallisen ongelman ratkaisemiseksi. Esimerkiksi angloamerikkalaisessa poliittisessa kulttuurissa riippumattomat Think-tankit tekevät yhteiskuntatieteellisiä selontekoja, tutkimuksia ja ratkaisuehdotuksia poliittisille päätöksentekijöille.

Tämänkaltaista järjestelmää hyödynnetään osittain jo nyt myös Suomessa, mutta myös sen vahvempaa institutionalisoimista on toivottu. Esimerkiksi tutkijakoulutuksen saaneet kansanedustajat Maria-Kaisa Aula ja Kalevi Olin ovat toivoneet tieteellisten neuvonantajien verkoston tai tiedepohjaisen neuvontajärjestelmän rakentamista poliittisen päätöksenteon tueksi. Työhön osallistuvien tutkijoiden tulisi olla poliittisesti riippumattomia oman alansa asiantuntijoita. [14]

Yhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa voidaan hyödyntää myös käsitteellisesti. Tällöin päätöksentekijät käyttävät yhteiskuntatieteellisistä tutkimustietoa saadakseen siitä taustatietoa yhteiskunnan hahmottamiseen ja uusia näkökulmia asioiden käsittelemiseen. Tutkimustieto vaikuttaa tällöin päätöksentekijöiden tapaan keskustella ja esittää kysymyksiä, mutta se ei tuo vastauksia ennalta asetettuihin ongelmiin eikä vaikuta suoraan tehtyihin päätöksiin. Tutkimustieto saattaa hitaasti ja lähes huomaamatta jopa muuttaa päätöksentekijöiden ajattelutapaa, mutta sitä arvioidaan aina aiempaa ja muista lähteistä saatua tietoa vasten.

Tutkimustiedon instrumentaalinen hyödyntäminen on mahdollista, mutta yhteiskuntatieteiden vaikutus kansanedustajiin on kuitenkin ollut ennen kaikkea käsitteellistä. Kansanedustajat ovat saaneet yhteiskuntatieteellisistä tutkimuksista uutta tietoa yhteiskunnan toiminnasta, löytäneet uusia ideoita ja käsitteitä politiikan hahmottamiseen ja lisänneet ymmärrystään sosiaalisesta todellisuudesta.

Tämänkaltaisen käsitteellinen vaikutus on vaikeasti osoitettavissa. Yritän kuitenkin erään esimerkin avulla osoittaa, kuinka yhteiskuntatieteellinen tutkimustieto voi vaikuttaa kansanedustajan käsitteelliseen tapaan ymmärtää poliittisen järjestelmän toiminta.

Vuonna 1990 eduskunnassa käsiteltiin hallituksen esitystä Tasavallan presidentin vaalittavan uudistamisesta. Keskustelua hallitsivat oikeustieteellisen koulutuksen saaneet kansanedustajat, jotka olivat yksityiskohtaisesti perehtyneet valtiosääntöoikeuteen. Keskusteluun osallistui myös kansanedustajia, jotka puhuivat parlamentarismin periaatteiden toteutumisesta hyvin käytännöllisesti omien kokemustensa perusteella. Kun keskustelu oli jatkunut, puheenvuoron pyy-

si valtiotieteellisen koulutuksen saanut kansanedustaja, joka asetti kysymyksen parlamentarismista eri tavoin kuin muut puhujat:

”Sitten seuraava kysymys kuuluu: miten voidaan eduskunnan asemaa vahvistaa poliittisessa järjestelmässä, ts. rakenteessa? Tämä pohdinta on mielestäni tarpeellista sen vuoksi, että olen hieman kyllästynyt epämääräiseen yleiseen puheeseen parlamentarismista. Puhutaan siis nyt rakenteesta. Rakenne on sosiologi Anthony Giddensin mukaan yhteiskunnallisten toimijoiden muistiinpiirtymiä siitä, miten asiat on tehtävä. Se on toiseksi yhteiskunnallisia toimintakäytäntöjä, joita organisoidaan uudelleen toimijoiden alinomaisessa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ja kolmanneksi kykyjä, joita toimintakäytäntöjen toteuttaminen edellyttää. Rakenne on tällöin yhteiskunnallisessa käytännössä sekä uusintamisen väline että sen lopputulos. Tämä pohdinta rakenteesta tarkoittaa sitä, että sen luonne itsensä muokkaamisessa on täsmälleen tämän rakenteen itsensä tehtävä.

On tietysti paljon helpompaa ottaa ne arvot, normit ja toimintatavat, jotka poliittisessa järjestelmässä ovat annettuina ja systeemiin ikään kuin olennaisesti kuuluvina. Unohdetaan, että rakenteet – tässä tapauksessa valtiosääntö ja monet muut säädökset ja normit – ovat sekä muutoksen välineitä että sen lopputulosta. Suomenkin eduskunnan historiassa on ollut hyvin erilaisia vaiheita ja toimintakäytäntöjä. Ne kaikki ovat olleet hyvin voimakkaasti sidoksissa ei mihinkään muuhun kuin suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin.” [15]

Anthony Giddensin rakenteistumisen teorian avulla kansanedustaja kykeni avaamaan keskusteluun uuden näkökulman: eduskunnan aseman kehitystä poliittisessa järjestelmässä ei pidä arvioida vain oikeudellisesti valtiosäännön oikeusnormien kannalta tai käytännöllisesti subjektiivisten kokemusten perusteella vaan ennen kaikkea historiallisena prosessina, johon eduskunta itse on vaikuttanut – ja ollut muiden instituutioiden vaikutuksen kohteena. Kansanedustaja tosin sanoen käytti Giddensin teoriaa perustellakseen, miksi eduskunnan on itse oltava aktiivinen vahvistaakseen omaa asemaansa. Mutta samalla hän toi esille ajatuksen, että eduskunnan aseman vahvistamiseen ei riitä yleinen puhe parlamentarismista vaan tarvitaan myös syvempää ymmärrystä niistä erilaisista käytännöistä, jotka ovat vaikuttaneet poliittisen järjestelmän rakenteisiin.

Tällainen yhteiskuntatieteelliseen tutkimustietoon perustuva argumentaatio ei ole harvinaista eduskunnassa. Tähän on vaikuttanut erityisesti koulutusjärjestelmän kehitys, vaikka jo 1920-luvulla muutamat vaikutusvaltaiset kansanedustajat, kuten valtio-oikeuden professori Rafael Erich, Helsingin yliopiston kirjastonjohtaja George Schauman ja kansantaloustieteen professori J. H. Vennola, ryhtyivät järjestelmällisesti hyödyntämään yhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa edustajantyössään. Nykypäivänä yhä useampi kansanedustajista on valmistunut valtio- tai yhteiskuntatieteistä, joten nämä edustajat luonnollisesti osaavat käyttää hyväkseen teoreettista koulutustaastaansa. Osa nykykansanedustajista puhuukin sujuvasti elämänpolitiikasta, riskiyhteiskunnasta tai yhteiskunnan medialisoitumisesta ja käyttää tieteellisinä auktoriteetteinaan suomalaisten tutkijoiden lisäksi esimerkiksi Michel Foucaultia, Ulrich Beckia, Manuel Castellsia tai Anthony Giddensia.

Näille yhteiskuntatieteellisen koulutuksen saaneille kansanedustajille on usein tyypillistä kriittinen suhde vahvaan legalismiin, oikeudellisten muotoseikkojen korostamiseen. Tämä erottaa heidät erityisesti oikeustiedettä opiskelleista kansanedustajista. Kun oikeustieteilijät ja yhteiskuntatieteilijät puhuvat oikeudesta, Kaarlo Tuorin mielestä he eivät puhu samasta asiasta. Oikeustieteilijät viittaavat oikeuteen normatiivisena järjestyksenä, yhteiskuntatieteilijät taas tosiasiallisiin yhteiskunnallisiin käytäntöihin. [16] Yhteiskuntatieteellisesti koulutetut kansanedustajat varoittavat usein tästä ”juridisen näkökulman ylikorostuneisuudesta” [17]. He saattavat pitää juristien näkökulmaa käytännölle vieraana, kuten esimerkiksi silloin, kun ulkopoliittikkaa ”katsotaan pykälien takaa, eikä politiikan historian, ei yhteiskunnallisten arvojen, ei kansainvälisen politiikan tajuun vinkkelistä.” [18]

Yhteiskuntatiede – perspektiivi yhteiskuntaan

Vaikka yhteiskuntatieteellistä tietoa käytetään eduskuntakeskusteluissa päätöksenteon perusteluna, yhteiskuntatieteiden asemasta voi olla huolissaan. Maailman eri parlamenteissa on viime vuosina huomattu, että yhteiskuntatieteilijöiden asiantuntijavalta on heikentynyt – ja luonnontieteilijöiden asema vahvistunut. Esimerkiksi Yhdysvaltain kongressin lainsäädännöstä jo puolet sisältää erilaisia teknisiä tai luonnontieteellisiä ohjeita ja säädöksiä. Myös eduskunnas-

sa tarvitaan yhä enemmän luonnontieteellistä tietoa, kun tehdään päätöksiä geeniteknologian, biotekniikan tai kantasolututkimuksen kaltaisista aiheista.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon merkityksen väheneminen ei kuitenkaan johdu ainoastaan muiden tieteenalojen aseman vahvistumisesta vaan myös tieteen sisäisestä tilasta. Yhteiskuntatieteilijöiden on vaikea tuottaa tutkimustietoa, joka olisi päätöksentekijöiden hyödynnettävissä sekä instrumentaalisesti että käsitteellisesti. Yhteiskunnallisesti merkittävimmät tutkimukset ovat juuri niitä, jotka kykenevät vaikuttamaan suoraan tiettyjen ongelmien ratkaisemiseen ja samalla muuttamaan myös päätöksentekijöiden ajattelutapaa. Yhteiskuntatutkimuksen alalta viimeinen tämänkaltaisen tutkimus lienee Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Valtiopäiväasiakirjojen perusteella vaikuttaa siltä, että *jokainen* kansanedustaja luki Kuusen kirjan, kun se ilmestyi vuonna 1961.

Yhteiskuntatutkijoiden tiedonintressit ja päätöksentekijöiden tiedolliset tarpeet tuntuvat tänä päivänä eroavan toisistaan yhä enemmän. Kansanedustajien ja esimerkiksi valtio-opin tutkijoiden näkemykset eroavat jo kaikkein olennaisimmasta kysymyksestä: mitä politiikka on? Kansanedustajien käsitys politiikasta on instituutiokeskeinen, politiikan tutkijoiden nykykäsitys pikemminkin anti-institutionaalinen. Kansanedustajien mielestä keskeiset poliittiset valinnat tehdään julkisissa vaaleissa – tutkijoiden mielestä yksityiselämässä, kun ihmiset valitsevat elokuvansa, lounasruokansa tai ostoksensa. Tutkijat ovat kiinnostuneempia ihmisten yksityiselämän valintojen politisoitumisesta kuin poliittisen järjestelmän tai poliittisten instituutioiden toiminnasta.

Hallituksen tai eduskunnan poliittinen rooli ei enää ole keskeinen tutkimusongelma vaan politiikan tutkijat pikemminkin tutkivat sitä, kuinka erilaiset kulttuuriset ilmiöt politisoituvat. Esimerkiksi biopolitiikka tutkii biologian ja politiikan suhdetta, elämänpolitiikka politiikka ihmisen arkipäivässä, identiteettipolitiikka ihmisen identiteetin poliittista merkitystä ja teknopolitiikka teknologian ja politiikan yhteyttä.

Tämän kulttuurisen käänteen seurauksena ymmärrys politiikasta on laajentunut, mutta samalla tutkimus on tullut entistä vaikeammin hyödynnettäväksi. Erityisesti tämä ilmenee kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, joka Suomessa perinteisesti on ollut hyvin käytännöllisesti suuntautunutta. 1990-luvulla tutkimuksessa tapahtui kuitenkin selkeä muutos. Esimerkiksi kaikki Tampereen yliopistossa tuolla vuosikym-

menellä tehdyt kansainvälisen politiikan väitöskirjat käsittelivät kulttuurisia, kielellisiä tai identiteettiin liittyviä tutkimusongelmia [19]. Tämänkaltaisen tutkimus voi olla ansiokasta teoreettista perustutkimusta, mutta sillä ei juuri tunnu olevan mitään yhteyttä käytännön politiikkaan.

Suomalaisen sosiaalitutkimuksen hyödynnettävyyttä puolestaan heikentää kulttuurisen käänteen eräs toinen seuraus: laadullisen tutkimuksen ylivalta. Sosiaalitieteilijät tekevät kuvailevia laadullisia tutkimuksia yksittäisistä ilmiöistä eivätkä pyri yleisempään teorianmuodostukseen tai empiiriseen analyysiin. Erään arvioijan mielestä suomalaisessa sosiaalitutkimuksessa karteetaan miksi-kysymyksen esittämistä, koska sen uskotaan soveltuvan vain luonnon tutkimiseen. Sen sijaan suomalaiset sosiaalitutkimukset ovat täynnä yksittäisiä vastauksia miten-kysymyksiin. [20]

Laadullisista tutkimuksista kansanedustajat toki voivat saada tietoa siitä, miten esimerkiksi nuoret tamperelaiset päihteidenkäyttäjät kokevat elämänsä. Tällaista haastattelumenetelmin hankittua laadullista tietoa on kuitenkin lähes mahdotonta käyttää päätöksenteon tukena, ellei se jotenkin ole yleistettävissä ja vertailtavissa.

Vuonna 2000 järjestetyssä OECD:n konferenssissa asiantuntijat olivat yksimielisiä siitä, että yhteiskuntatieteellisen tiedon käyttöä päätöksenteossa voidaan tehostaa vain kahdella menetelmällä: lisäämällä kvantitatiivisen tiedon määrää ja rakentamalla uusia standardeja, jotka tekevät vertailutietojen hankkimisen entistä helpommaksi.

Tutkijoiden ja poliitikkojen välillä on toki syytä säilyä tietty jännite: tutkijat tavoittelevat totuutta ja muodostavat teorioita, poliitikot tekevät yhteiskunnallisia päätöksiä ja toimivat käytännössä. Jos yhteiskuntatiede kuitenkin etäännyttiin liian kauas käytännöstä, myös sen teoria kärsii. Klassiset yhteiskuntateoreettiset tutkimukset ovat lähes aina syntyneet vastauksena yhteiskunnan käytännön ongelmiin.

Teoreettisen tutkimuksen ja käytännöllisen yhteiskuntapolitiikan tarpeet ovatkin perimmäitään yhteneväiset. Tästä syystä täytyy toivoa, että tutkijat eivät lopullisesti kadota sitä perspektiiviä, jonka valtio-opin ensimmäinen professori K. R. Brotherus näki kirkkaana vuonna 1924. Tieteellinen tutkimus valtiosta ja sen rakenteesta, taloudellisesta toiminnasta, sosiaalisista jännitteistä, kansainvälisistä suhteista ja historiasta voi tuottaa väliomiehille yhtä olennaista tietoa kuin mitä värien tumemus ja perspektiivioppi ovat maalaustaiteilijalle. Tämänkaltaisen tutkimus

“palvelee elämää. Se ei ole tiede vain tieteen vuoksi vaan tiede, jota tarvitaan.” [21]

VIITTEET:

- [1] VP 1931, ptk, s. 434.
- [2] VP 1931, ptk, s. 459.
- [3] VP 1931, ptk, s. 570-571.
- [4] VP 1920, ptk, s. 2348.
- [5] VP 1921, ptk, s. 2305.
- [6] Saalasti, Kerttu, VP 1968, ptk, s. 843.
- [7] VP 1921, ptk, s. 2294.
- [8] Osmo Lampisen mukaan tutkimustiedon poliittisessa hyödyntämisessä on neljä vaihetta, jotka ilmenevät esimerkiksi ministeriöiden valmistelussa: awareness, politization, institutionalization ja evaluation. Nämä kaikki vaiheet tulevat esille myös parlamentaarisessa työskentelyssä. Poliittisessa päätöksenteossa tulee esille kuitenkin vielä viideskin vaihe – äänestäminen – jolloin tieteellistä tietoa hyödynnetään eri tavoin kuin päätöksentekoprosessin muissa vaiheissa. Ks. Lampinen, Osmo: *The Utilization of Social Science Research in Public Policy* (Helsinki, 1992), s. 97-102.
- [9] *Talouselämä* 27.9.2002, nro 32, s. 52.
- [10] Lampinen, Osmo: *Yhteiskuntatieteellisen tiedon hyödyntäminen poliittis-hallinnollisessa päätöksenteossa* (Helsinki, 1985), s. 19-20.
- [11] VP 1922, ptk, s. 590.
- [12] VP 1931, ptk, s. 427-428.
- [13] Lampinen, 1985, s. 14-23.
- [14] Rydman, Jan: ”Yhteiskunnallinen päätöksenteko ja tutkimustieto”, *Tieteessä tapahtuu* 1/2001, 3-4.
- [15] Alho, Arja, VP 1990, ptk, s. 127.
- [16] Tuori, Kaarlo: ”Oikeuden kahdet kasvot”, *Tieteessä tapahtuu* 6/1998, s. 16-20.
- [17] Paasio, Pertti: ”Demokratian pinta ja syvenneet”, *Politiikka* 3/1999, s. 52.
- [18] Kanerva, Ilkka, VP 1999, ptk, s. 4357.
- [19] Aaltola, Mika: Ulkopoliittikan akateemisen diskurssin kansainvälistyminen (*Ulkopolitiikka* 3/2001), s. 101.
- [20] Töttö, Pertti: ”Olisiko syytä tutkia myös sosiaalisten ongelmien syitä ja sosiaalityön vaikutuksia?” *Janus* 4/2001, s. 312.
- [21] Brotherus, K. R.: ”Valtio-opin suhde muihin tieteisiin”, teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.): *Valtio-oppi tieteenä: puheenvuoroja suomalaisen valtio-opin muotoutumisesta* (Helsinki, 1986), s. 33.

Kirjoittaja on VTL ja M.A., joka toimii yhteiskuntatiedon johtavana tietoasiantuntijana Eduskunnan kirjastossa.